

DÂRU'L-MUALLİMİN NİZAMNÂME-İ CEDÎDİ

Cahit KÜLEKÇİ

Dicle Üniveristesi
İlahiyat Fakültesi

Özet

1851 yılında yayımlanan ilk nizamnâmeden sonra, varsayılan eksikliklerin tamamlanabilmesi ve dâru'l-muallimînden yetişen 'öğretmen'lerin artırılması perspektifinde yayımlanan 1892 Dâru'l-muallimîn Nizamnâmesi, Osmanlı eğitim sisteminin işleyişi hususunda önemli ip uçları vermektedir. Mekteblere öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulan dâru'l-muallimînlerin ders programlarının ve genel işleyiş hükümlerinin yer aldığı nizamnâme, kurumun ikinci ve son nizamnâmesidir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Türk, Eğitim, Mekteb, Medrese

Abstract

Published in 1851 after the first regulations default, to complete lack of perspective and the increasing of teachers dâru'l-muallimîn-1892. The regulations of Dâru'l-muallimîn published, concerning the functioning of the Ottoman educational system provides important clues. Established to train teachers for schools dâru'l-muallimîn, course programs and general operation of the provisions of teachers where the regulations of the institution, the second and last regulations.

Keywords: Ottoman, Turk, Education, School, Madrasa

Giriş

1869 tarihli Maârif Nizamnâmesi'nin bazı hükümlerini de ortadan kaldıran 1892 tarihli bu nizamnâme, dâru'l-muallimînlerin ibtidâiyye, rüşdiyye ve âliyye şubelerinin ders programlarını göstermesi açısından önemlidir. **Maârif Nezâreti**'nin uygulayıcısı konumunda olan 'Maârif Meclisi'nin¹ gözetiminde hazırlanan bu nizamnâme, 1851 yılında yayımlanan nizamnâmeden daha tafsilatlıdır. İlk olarak 'rüşdiyyeler'e öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulan bu kurum, gelişen süreç içerisinde 'ibtidâî' ve 'âlî'lere de cevap verebilmesi kararlaştırılmış olacak ki, 1892 tarihli nizamnâmenin hükümleri de buna paralel şekillendirilmiştir.² Tam metnini yayımlayacağımız nizamnâme, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade, Meclis-i Mahsûs, 5394 numarada kayıtlıdır.

NİZAMNÂMENİN METNİ

Birinci Madde: Dâru'l-muallimîn ibtidâiyye ve rüşdiyye ve âliyye nâmıyla ve her birinin müddet-i tahsilleri ikişer sene itibâriyle üç şübeye münkasım olmak ve irâde-i seniyye ile mansûb ve maârif mensûb bir müdürin idâresinde bulunmak üzere teşkil olunmuştur.

İkinci Madde: İbtidaiyye şubesine şart-ı duhûl Sarf, Nahv, Kıraât-ı Türkiye, Hat, İmlâ'dan imtihân vermek ve hüsn-ü ahlâk ashâbından olmak ve sinni on sekizden dün ve otuzundan efzûn olmamak ve sakat ve ma'lûl bulunmamak ve ileride sınıfına göre açılacak muallimliği kabûlden istinkâf ederse müddet-i tahsîliyesinde aldığı maâşın

hakk-ı istidâdını temîn eylemektir. Sakat ve ma'lûl olmamak ve istitâd-ı maâşî temîn eylemek şartları rüşdiyye ve âlfiyye şûbelerinde dahî muteber olacaktır.

İBTİDÂİYYE ŞÛBESİNDE KIRAÂT OLUNACAK DERSLER BER VECH-İ ÂTÎDİR.

Üçüncü Madde:

Birinci Sene

Haftada	
2	Tecvîdin Kur'an-ı Kerîme Tatbîkâtı
2	Metn-i Dürr-i Yektâ
2	Elfiye'nin Nısf-ı Evveli (Arapça)-Ezberlenecektir.
2	Kavâid ve Tuhfe-i Vehbî (Farsça)-Ezberlenecektir.
2	Hesâb (A'dâd-ı Sahîha'dan Cezriyâta Kadar)
2	Coğrafya (Muhtasar surette kît'a-i hamse gösterilecektir.)
2	Târih (Halkından dört yüz sene-i hicriyesine kadar olan vak'a-yı İslâmiyye)
2	Kavâid-i Türkiye ve İmlâ
1	Ta'lîm-i Hat

İkinci Sene

Haftada	
1	Tecvîdin Kur'an-ı Kerim'e Tatbikâtı
2	Şerhiyle Beraber Dürr-i Yektâ
1	Usûl-i Tedrîs ve Terbiye
2	Elfiye'nin Nısf-ı Âhiri-Ezberlenecek
2	Kavâid-i Fâriseye'nin Tatbikâtıyla Pend-i Attâr
2	Hesâb (Cezriyyât'tan Aşağısı)
2	Coğrafya (Memâlik-i Mahrûse-i Şahâne)
2	Târih (Dört yüz tarihinden asr-ı hâzıra kadar olan vukuât-ı İslâmiye)
2	Kavâid (Mehdal-i Kavâid mea' Tatbikât ve İmlâ)
1	Ta'lîm-i Hat

Dördüncü Madde: Rüşdiyye şûbesine şart-ı duhûl ibtidâiyye şûbesinden şehâdetnâme almak ve hâricden tâlib olanların yedlerinde Mekâtib-i İdâdiye şehadetnameleri var ise ibrâz eylemek yoksa ibtidaiyye şûbesi şehadetnamelileri mertebesinde şifâhen ve tahrîran imtihân vermek ve ahlâk-ı mazbût ve sinni yirmiyi mütecâviz bulunmaktır.

RÜŞDİYYE ŞÛBESİNDE TEDRİS OLUNACAK DERSLER BER VECH-İ ÂTİDİR.

Beşinci Madde:

Birinci Sene

Haftada	
2	Arabî (Metn-i Telhîs'in Meâni-i Fennî) – Ezberlenecek
1	Arabî (Mantıktan Süllem'in Nısf-ı Evveli) - Ezberlenecek
2	Fârisî (Gülistân'ın Kısım-ı Evveli ve Arûz)
2	Usûl-i İnşâ ve Kavâid-i Osmânî
2	Cebir (Derece-i Sâniye, Mu'âdelâta Kadar)
2	Coğrafya (Kıt'a-yı Hamse'nin Tafsîlâtı)
2	Târih (Muhtasar Târih-i Umûmî)
1	Resim
1	Usûl-i Defterî
2	Fransızca

İkinci Sene

Haftada	
2	Hulâsa-i Akâid-i İslâmiyye
1	Metn-i Telhîs'in Beyân ve Bedî' Fenleri – Ezberlenecek
1	Mantıktan Süllem'in Nısf-ı Âhiri – Ezberlenecek
1	Gülistân'ın Kısım-ı Âhiri
1	Usul-i İnşâ (Türkçe müsvedde kaleme aldırılacaktır.)
2	Hendese-i Sath
2	Târih-i Osmânî
1	Resim
2	Fransızca
1	Mevâlid
2	Usûl-i Tadrîs ve Terbiye-i Ahlâk
2	Ulûm-ı Hikme ve Tabî'iyye (Bir kitab-ı mahsûs tertîb ettirilerek okutulacaktır.)

DÂRU'L-MUALLİMİN-İ ÂLİYYE ŞÛBESİ

Altıncı Madde: Bu şûbe edebiyat ve fûnûn sınıflarını hâvidir. Edebiyat sınıfına kayd olunacaklar belâgat-ı Arabiyye'den şifâhî ve bir vak'a tasvîr ile Türkçe makâle yazdırılarak tahrîri imtihan vermeleri ve fûnûn sınıfına rüşdiyye şûbesinden geçecek

olanlar için o şûbede tedrîs olunan ulûm-ı riyâziye ve tabî'ye ve hikmeden vermiş oldukları imtihândan sülûsân numarayı kazanmış olmaları ve evvelce Mekâtib-i İdâdiye veya Mekteb-i Sultânî veyâhud rüşdiyye şûbesinden mezûn olub da fûnûn-u mezkûrede sülûsândan ziyâde numara ahz edenler tekrar imtihândan istiğnâları için şehâdetnâmeleri târihinden itibâren bir sene zarfında müracaât etmiş bulunmaları meşrûttur.

EDEBİYAT SINIFINDA TEDRÎS OLUNACAK DERSLER BER VECH-İ ÂTÎDİR.

Yedinci Madde:

Birinci Sene

Haftada	
2	Akaid (İlm-i Kelam'dan münekkah mesâil-i usûl-i dîniyye)
2	Arabî (Mütenebbî gibi eş'âr-ı hâkîmiyeyi câmî' divanlardan ebyât tahlil ve tercümesi.)
2	Fârisî (Şehnâme gibi manzûmattan kezâ ebyât tahlil ve tercümesi.)
2	Türkçe (Veysî, Nergîsî, Bâkî, Nâbî misüllü üdebânın âsâr-ı manzûme ve mensurelerinin anlayarak ve selîs olarak kıraatı ve münasiblerinin ezberlettirilmesi ve inşâ ve tesvîd ameliyyâtı.)
2	Târih (Tarih-i Umûmî)
2	Coğrafya (Coğrafya-yı umûmî)
4	Fransızca

İkinci Sene

Haftada	
2	Akâid (Birinci sene mesâil-i ikmâl olunacaktır.)
2	Arabî (Birinci sene derslerine devam ile ikmal olunacaktır.)
2	Fârisî (Birinci sene derslerine devam ile ikmal olunacaktır.)
2	Türkçe (Birinci sene derslerine devam ile ikmal olunacaktır.)
2	Târih (Birinci sene derslerine devam ile ikmal olunacaktır.)
2	Coğrafya (Birinci sene derslerine devam ile ikmal olunacaktır.)
4	Fransızca (Birinci sene derslerine devam ile ikmal olunacaktır.)

FÜNÛN SINIFINDA OKUNACAK DERSLER BER VECH-İ ÂTÎDİR.

Sekizinci Madde:

Birinci Sene

Haftada	
2	Mükemmel Hesâb- Amelî ve Nazarî
2	Mükemmel Hendese kezâ
2	Mükemmel Cebîr-i Âdî ve Logaritma kezâ
2	Müsellesât-ı Müsteviyye ve Küreviyye
2	Hikmet-i Tab'î'yye (Ulûm-ı riyâziye müstenîd olan mesâil ikinci seneye bırakılacaktır.)
2	Kimyâ-yı Mâdenî (Hikmet ve kimyâ derslerinde talebe dahi tecrübe yapmaya alıştırlacaktır.)
2	İlm-i mevâlid-i selâse
5	Fransızca
2	Fenn-i Tersîmât-ı Riyâziyye

İkinci Sene

Haftada	
2	Cerr-i Eskâl
2	Tersîmât-ı Riyâziyye ve arâzî üzerinde mesâha ameliyyâtı
2	Kozmografya ve Harita-i Coğrâfî almak
2	Hikmet-i Tabî'yye
2	Kimyâ-yı Uzvî ve Tahlîli ameliyyât
2	İlm-i Mevâlid
5	Fransızca
1	Usûl-i Tadrîs

Dokuzuncu Madde: Dâru'l-muallimîn talebesi(nin) cümlesi muvazzaf olmak üzere yüz kırk nefer ile tahdîd edilib, altmış ibtidâiyye ve kırkı rüşdiyye ve kırkı âliyye şübelerinde bulunacak ve ibtidâiyye şubesinde bulunacaklara şehri ellişer ve rüşdiyye şubesinde bulunacaklara yetmiş beşer ve âli şubesinde bulunacaklara şehri yüzer kuruş maâş i'tâ edilecektir.

Onuncu Madde: Her şûbe derslerinin tekmîlinde o şûbeden şehâdetnâme verecektir.

On Birinci Madde: İbtidâiyye şûbesi rüşdiyye şubesine ve rüşdiyye şûbesi âliyye şubesine muhriktir. Fakat ibtidâiyye şubesinden ikmâl-i tahsîl edenlerden rüşdiyye şubesine ve rüşdiyye şubesinden ikmâl-i tahsîl edenlerden âli şubesine nakli ihtiyâr etmeyenler için bulunduğu şûbeye mahsûs mekâtibde muallimlik etmek üzere şehâdetnâmelerine işâret olunacaktır.

On İkinci Madde: Rüşdiyye mektepleri üç sınıfa taksîm ile her sınıf iki derecede muallimle idâre olunacaktır. Her sınıf mekteb-i rüşdiyyede muallim-i evvel birinci derecede sâni ve sâlis kaç muallim lüzûm var ise onların cümlesi ikinci derecede muallim add edebilecektir.

On Üçüncü Madde: Dâru'l-muallimîn'in ibtidâiyye ve rüşdiyye şûbelerinden mezun olduktan sonra başka bir mesleke sülûk edenler yâhud sınıfına göre muvazzaf olarak mekâtib-i umûmiyyede istihdâm olunmak üzere teklif olunan muallimliği kabûlde bulunan bi lâ mûcib istinkâf eyleyenler muallimliğe mahsûs hukuk ve imtiyâzından sâkit olacaklar ve müddet-i tahsillerinde maârif veznesinden almış oldukları maaşı kâmilen îade edeceklerdir.

On Dördüncü Madde: Dâru'l-muallimîn'den neş'et etmiş olanların mekâtib-i umûmiyyede muallim olmak için sâirlerine hakk-ı rüçhâmı olacaktır.

On Beşinci Madde: Dâru'l-muallimîn'den mezûn olanlar ibtidâ muallimlik sınıfı meyânında terfî edip sonra mekâtib-i idâdiyye ve maârif müdürlüğü gibi maârifce münâsibi vech ile her nev' memûriyete tayîn olunacaklardır. Fakat terakkiyât-ı mevûde beş sene îfâ-yı hüsn-i hizmete mütevakıftır.

On Altıncı Madde: Talebe(ye) birer defaya mahsûs olmak üzere her şûbeye mahsûs olan kitaplar meccânen verilecektir.

On Yedinci Madde: Dâru'l-muallimîn talebesi imtihânlarında kavâid-i teminiyye vaz'ı ve sonra muallimliğe tayîn olunmak üzere intihâb mazbatalarının tanzîmi ve aleyhlerinde vâkî olacak şikâyetin tedkiki ve azl ve becâyışlerinin kânûna tevfiği münhasıran meclis-i maâriife aiddir.

On Sekizinci Madde: Dâru'l-muallimîn'in müdürü ve muallimîn ve memurînîn Meclis-i Maarifce intihâb ve Maârif Nezâreti makâmından ve imtihânlar dahî meclis-i mezkûrun nezâret ve muâmelâtı tahtında icrâ olunur.

On Dokuzuncu Madde: Dâru'l-muallimîn'de bir muntazam kütüphâne ve numûnehâne olacağı gibi hikmet-i tab'iyye ve kimyâya müteallik âlât ve edavât-ı mukteziyesi dahî mükemmel olacaktır.

Yirminci Madde: Mektebin her ayda vukuatını mübeyyin meclise müzekkire vermek ve meclise verilecek tâlimâta tevfiğ-i hareket etmek üzere Dâru'l-muallimîn'de bir müfettiş-i mahsûs bulunacaktır.

Yirmi Birinci Madde: Maârif Nizamnâmesi'nde bu nizamnâmeye muhâlif olan ahkâm mefsuhdur.

Yirmi İkinci Madde: İş bu nizamnâmenin icrâsına Maarif Nezâreti memûrdur.

Bibliyografya

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade, Meclis-i Mahsûs, 5394

BALTACI, Cahit, *İslam Medeniyet Tarihi*, İstanbul 2007

İNALCIK, Halil, *Osmanlı*, İstanbul 1999

KAZICI, Ziya, *Anahatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*, İstanbul 1995

POLATOĞLU, İlknur Haydar, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ankara 1990